

Univerzitet u Beogradu
Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

9. Međunarodni naučni skup

Specijalna edukacija
i rehabilitacija

DANAS

Zbornik radova

University in Belgrade

Faculty of Special Education and Rehabilitation

The 9th International Scientific Conference

Special education and rehabilitation

TODAY

Proceedings

BEOGRAD 2015.

UNIVERZITET U BEOGRADU
FAKULTET ZA SPECIJALNU EDUKACIJU I REHABILITACIJU
UNIVERSITY OF BELGRADE
FACULTY OF SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION

IX međunarodni naučni skup
**SPECIJALNA EDUKACIJA I
REHABILITACIJA DANAS**

Beograd, 25-27. septembar 2015.

Zbornik radova

The 9th International Scientific Conference
**SPECIAL EDUCATION AND
REHABILITATION TODAY**

Belgrade, September, 25-27, 2015

Proceedings

Beograd, 2015.
Belgrade, 2015

SPECIJALNA EDUKACIJA I REHABILITACIJA DANAS
Zbornik radova
SPECIAL EDUCATION AND REHABILITATION TODAY
Proceedings

IX međunarodni naučni skup
Beograd, 25-27. 09. 2015.
The 9th International Scientific Conference
Belgrade, 25-27. 09. 2015.

Izdavač / Publisher:
Univerzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju
University of Belgrade – Faculty of Special Education and Rehabilitation
11000 Beograd, Visokog Stevana 2
www.fasper.bg.ac.rs

Za izdavača / For Publisher:
prof. dr Snežana Nikolić, dekan

Glavni i odgovorni urednik / Editor-in-chief:
prof. dr Mile Vuković

Kompjuterska obrada teksta / Computer word processing:
Biljana Krasić

Zbornik radova Proceedings će biti publikovan
u elektronskom obliku CD.
Proceedings will be published in electronic format CD.

Tiraž / Circulation: 200

ISBN 978-86-6203-069-6

FORUM TEATAR U FUNKCIJI PREVENCIJE VRŠNJAČKOG NASILJA

Branislava Popović-Ćitić^{a,1}, Marija Marković^a, Vesna Popović^b, Marija Jovanović^c,
Lidija Bukvić^d, Vesna Dukanac^e

^aUniverzitet u Beogradu – Fakultet za specijalnu edukaciju i rehabilitaciju

^bGradski centar za socijalni rad

^cCentar za pozitivan razvoj dece i omladine – CEPORA, Beograd

^dCentar za zaštitu odojčadi, dece i omladine – Beograd

^eInstitut za mentalno zdravlje, Beograd

Forum teatar, kao oblik participatornog pozorišta i najpoznatija tehnika teatra potlačenih, smatra se jednom od efektivnih strategija prevencije vršnjačkog nasilja u školskom okruženju. Reč je o dramskom performansu u kome se, kroz priču jednog ili više glavnih junaka, ukazuje na tipične probleme u određenom socijalnom kontekstu, nastale kao rezultat nesrazmere moći (odnos žrtve-protagoniste i tlačitelja-antagoniste), pri čemu situacije koje dovode do poraza glavnog junaka ostavljaju prostor publici da svojim intervencijama promeni negativan ishod i ukaže na postupke kojima se poraz mogao izbeći. Karakter forum predstave, zasnovan na aktivnom uključivanju i interaktivnom odnosu glumaca i publike, pruža okvir za sagledavanje problema iz različitih perspektiva, te iznalaženje konstruktivnih rešenja u cilju postizanja pozitivnih promena i ishoda. Uvažavajući preventivni potencijal forum teatra, postavljena je februara 2015. godine, u organizaciji Centra za pozitivan razvoj dece i omladine, predstava forum teatra „Je l' jasno?!“ koja se bavi problemima vršnjačkog nasilja, pritiska vršnjaka i nepravde u školskom okruženju. Na osnovu analize sadržaja prikazanih priča, sagledavanja prirode i toka intervencija upućenih od strane publike, kao i zabeleženih reakcija i komentara učesnika predstave, u radu će, nakon objašnjenja suštine forum teatra i procesa kreiranja forum scena predstave, biti izvedeni zaključci o efektima i opravdanosti primene ovog oblika primenjenog pozorišta u školskim programima prevencije vršnjačkog nasilja.

Ključne reči: forum teatar, teatar potlačenih, vršnjačko nasilje, prevencija, škola

UVOD

Forum teatar predstavlja formu teatra potlačenih, kao pristupa primenjenog pozorišta koji je osmišljen da analizira i diskutuje o problemima i istražuje grupna rešenja tih problema (Schutzman, Cohen-Cruz, 2002). O snažujući pristup teatra potlačenih treba da pomogne učesnicima da steknu veću kontrolu nad svojim životom, da postanu

1 E-mail: popovb@eunet.rs

svesni uzroka svog položaja i da u suočavanju sa životnim problemima koriste vlastite potencijale, da nauče da izraze svoje interese i suoče sa situacijama u kojima se susreću sa nejednakošću i potčinjavanjem (Taylor, 2003).

Forum teatar je dramski performans u kome se, kroz priču jednog ili više glavnih junaka, ukazuje na tipične probleme u određenom socijalnom kontekstu, nastale kao rezultat nesrazmere moći (odnos žrtve-protagoniste i tlačitelja-antagoniste), pri čemu situacije koje dovode do poraza glavnog junaka ostavljaju prostor publici da svojim intervencijama promeni negativan ishod i ukaže na postupke kojima se poraz mogao izbeći. Karakter forum predstave, zasnovan na aktivnom uključivanju i interaktivnom odnosu glumaca i publike, pruža okvir za sagledavanje problema iz različitih perspektiva, te iznalaženje konstruktivnih rešenja u cilju postizanja pozitivnih promena i ishoda (Boal, 2004).

Karakterističan okvir koji obezbeđuje forum teatar prepoznat je kao pogodno sredstvo za rad na unapređenju informisanosti učenika o različitim problemima sa kojima se mogu susretati, uz uvežbavanje mogućih načina reagovanja u problemskim situacijama i podsticanje razvoja različitih socijalnih veština (rešavanje problema, kritičko mišljenje, donošenje odluka). Stoga ne čudi činjenica da se tehnike forum teatra često koriste kao sastavni deo preventivnih programa koji se baziraju na primeni dramskih tehnika (Jordan, 2011; Kisiel et al, 2006). U radu će biti prikazana iskustva u kreiranju i izvođenju predstave forum teatra usmerene ka jačanju veština pravilnog reagovanja u situacijama vršnjačkog nasilja i unapređivanju nivoa znanja i informisanosti učenika o karakteristikama i ulogama u vršnjačkom nasilju, te će biti izvedeni zaključci o efektima i opravdanosti primene ovog oblika primenjenog pozorišta u školskim programima prevencije nasilja među vršnjacima.

Predstava forum teatra o vršnjačkom nasilju

Uvažavajući preventivni potencijal forum teatra, postavljena je februara 2015. godine, u organizaciji Centra za pozitivan razvoj dece i omladine, predstava forum teatra „Je l' jasno?!“² koja se bavi problemima vršnjačkog nasilja, pritiska vršnjaka i nepravde u školskom okruženju. Forum scene predstave su kreirane kroz seriju od 30 forum radionica sa decom bez roditeljskog staranja koja se nalaze na domskom smeštaju u Centru za zaštitu odojčadi, dece i omladine – Beograd (dom „Drinka Pavlović“).

Četvoromesečno pripremanje predstave odvijalo se kroz razvojne i dramske radionice sa oko 20 učesnika uzrasta od 15 do 20 godina. Tokom razvojnih radionica, kroz rad u malim grupama učesnici su, na osnovu ličnog iskustva, formirali priče sa definisanim akterima i fabulama, te ih prikazivali kroz zamrznute slike ili proigravali putem improvizacije. U drugom segmentu rada, kroz seriju forum radionica, postavljene su, na osnovu prikupljenog materijala, forum scene, savladana je tehnika džokerisanja, uvežbana su alternativna rešenja, ali i usavršena artikulacija glasa, pravilna postavka tela i odnos

2 Predstava forum teatra „Je l' jasno?!“ je nastala u okviru projekta „Zameni mesto – forum predstava dece bez roditeljskog staranja“ koji je finansijski podržao Sekretarijat za socijalnu zaštitu grada Beograda.

prema publici. Kao rezultat realizovanih radionica postavljena je predstava forum teatra koja opisuje probleme sa kojima se mladi susreću u svakodnevnom životu u školi i vršnjačkoj grupi, a predstavlja upravo kolaž ličnih priča dece sa radionica.

Sama predstava prati priče dva junaka, od kojih se jedan susreće sa problemom pritiska vršnjačke grupe, a drugi je izložen vršnjačkom nasilju. U priči o pritisku vršnjaka, prikazano je na koji način želja za uklapanjem u vršnjačku grupu dovodi do podleganja negativnom pritisku te do razvoja i eskalacije problematičnog ponašanja kod glavnog junaka³. Pričom o vršnjačkom nasilju obuhvaćeni su različiti oblici verbalnog (vređanje, psovanje), relacionog (ogovaranje, isključivanje iz grupe) i fizičkog nasilja (guranje, udaranje). Svaka priča obuhvata sve učesnike u situacijama nasilja – nasilnika, žrtvu i posmatrača, te pruža mogućnost uživljanja učenika iz publike u prikazane uloge (bez obzira na to koju od tih uloga „igraju“ u realnom životu) i sagledavanje načina na koji postupci svakog od aktera dovode do daljeg razvoja problema. Sama predstava se sastoji od 15 scena, od kojih njih osam pruža prostor za intervencije od strane publike, te izmenu toka radnje predstave. Tokom februara 2015. godine, predstava je izvođena u beogradskim osnovnim i srednjim školama pred preko 700 učenika⁴.

Intervencije učenika u rešavanju problemskih situacija

Sastavni deo svakog izvođenja predstave činilo je intervenisanje od strane publike. Svi učenici su bili u prilici da umesto glavnog junaka postupe drugačije i pokušaju da reše problem, te na taj način, isprobavajući moguća rešenja, dođu do prihvatljivog i realnog izlaza iz prikazane problemske situacije. Tok intervenisanja učenika je išao približno istim putem pri svakom izvođenju. Početna intervencija odnosila se na pokušaj učenika da promene nekog od drugih likova u predstavi, bilo antagonistu, bilo nekog od posmatrača. Tek nakon usmeravanja od strane džokera (moderatora predstave) učenici su uspevali da sagledaju moguće intervencije u pogledu promene postupaka glavnog junaka. Prva intervencija sa kojom su pokušavali bila je direktna konfrontacija sa osobom koja vrši pritisak ili nasilje nad protagonistom. Međutim, ova konfrontacija je, po pravilu, imala nasilan karakter, te se ogledala u ispoljavanju verbalnog, a u pojedinim slučajevima i fizičkog nasilja prema izvoru opresije. Ovakve intervencije su dopuštene, pa i poželjne, jer pružaju priliku samom učeniku koji interveniše, ali i ostalima u publici da uvide „iz prve ruke“ na koji način takva reakcija dovodi do dalje eskalacije situacije.

Nakon uviđanja štetnosti ovakve intervencije, učenici se okreću drugom, asertivnijem pristupu, te pokušavaju sa razgovorom u vidu JA poruka ka nasilniku, što se pokazuje kao veoma dobra intervencija ka verbalnim i relacionim nasilnicima. Dalje intervencije

³ Prikazano problematično ponašanje u predstavi obuhvata kašnjenje na čas, bežanje sa časa, gađanje drugih učenika, konzumaciju cigareta, vređanje nastavnika, popuštanje u školi i izbacivanje iz škole.

⁴ Predstava je izvedena u šest beogradskih osnovnih škola pred učenicima starijih razreda (preko 600 učenika) i u jednoj srednjoj školi (oko 100 učenika). Dodatno, predstava je imala izvođenje za širu javnost u Kulturnom centru „Čukarica“ (pred oko 150 gledalaca), odigrana je u vidu edukativne radionice za nastavnike na konferenciji „Drama u obrazovanju“, a igrana je i za publiku doma „Drinka Pavlović“ koju su činili nastavnici i učenici iz škola koje pohađaju deca bez roditeljskog staranja.

učenika obuhvataju traženje podrške u odraslim osobama, što ima dvojak karakter i dvojaku efektivnost u zavisnosti od okolnosti u kojima se pomoć traži. Naime, ukoliko se učenici obraćaju za pomoć pred ostatkom grupe i pred onim učenicima koji nad njima vrše nasilje, bivaju etiketirani od strane odeljenja kao „cinkaroši“ i dolazi do dalje izolacije glavnog junaka. Međutim, ukoliko se za pomoć obrate u razgovoru nasamo sa odraslom osobom (odeljenskim starešinom, članom stručne službe, roditeljem), dobijaju kvalitetne savete za postavljanje i postupanje u narednim situacijama, te kod junaka dolazi do rasterećivanja tenzije. Intervencija kojoj se poslednjoj okreću, i koju često ne prepoznaju samostalno, već tek nakon značajnog usmeravanja od strane džokera, jeste uspostavljanje vršnjačke mreže podrške. Naime, svaka od forum scena pruža mogućnost uspostavljanja kontakta sa drugim učenicima koji se ne nalaze u ulozi nasilnika. Učenici teško prepoznaju da u odeljenju postoji osoba koja bi mogla da im bude podrška, a i kada je prepoznaju, teško se odlučuju za korak kojom bi tu podršku aktivirali.

ZAKLJUČAK

Na osnovu dosadašnjeg iskustva u primeni forum teatra u prevenciji vršnjačkog nasilja, mogu se izvesti sledeći zaključci i praktične implikacije. Prvo, forum teatar pruža kvalitetan kontekst za rad na unapređenju niza socijalnih veština, budući da obezbeđuje mogućnosti za iskustveno učenje, sagledavanje situacija iz različitih uglova i testiranje raznovrsnih rešenja. Otuda je opravdano dramske radionice, koje se oslanjaju na tehnike forum teatra, koristiti kao sastavni deo preventivnih programa baziranih na strategijama edukacije i informisanja. Drugo, izvođenje predstave forum teatra nailazi na pozitivnu reakciju učenika u osnovnim školama, a prikazane sadržaje učenici oćnjuju kao realne i prepoznaju sopstveno ućešće u sličnim situacijama. Treće, priprema i izvođenje predstave ima izrazito pozitivne efekte na decu koja su u ulozi glumaca, u smislu unapređenja njihovih veština prepoznavanja pozitivnih intervencija, te reagovanja u skladu sa njima. Samim tim, evidentan je potencijal ovakve forme rada u uticaju kako na publiku, tako i na same izvođaće. I četvrto, uočava se da učenici u intervencijama polaze od nasilne ka nenasilnoj komunikaciji, a podršku pre traže u odraslima nego u svojim vršnjacima. Otuda je preventivno delovanje potrebno, između ostalog, usmeriti i na jaćanje nenasilne komunikacije i uspostavljanje vršnjačke mreže podrške.

LITERATURA

- Boal, A. (2004). *Pozorište potlaćenog*. Niš: Prosveta.
- Jordan, K. M. (2011). *Theatre-in-Action: Participatory drama for bullying prevention*. (Unpublished master's thesis). Skidmore College, New York.
- Schutzman, M., Cohen-Cruz, J. (2002). *Playing Boal*. London and New York: Routledge.
- Taylor, P. (2003). *Applied theatre – creating transformative encounters in the community*. Portsmouth, UK: Heinemann.
- Kisiel, C., Blaustein, M., Spinazzola, J., Schmidt, C. S., Zucker, M., & van der Kolk, B. (2006). Evaluation of a theater-based youth violence prevention program for elementary school children. *Journal of School Violence*, 5(2), 19-36.

FORUM THEATRE IN THE FUNCTION OF BULLYING PREVENTION

Summary

Forum theatre, as a form of participatory theatre and the most famous techniques of theatre of the oppressed, is considered one of the effective strategy of violence prevention in the school environment. It is a drama performance in which is indicated a typical problems in a specific social context, through a story of one or more main characters. These problems are results of imbalance of power (of the victim-protagonists and oppressor-antagonists), and situations of main character's defeats are left for the audience to intervene and to change the negative outcome and indicate the actions which would avoid the defeat. Character of forum performances, based on active and interactive relationship between actors and the audience, provides a framework for understanding the problem from different perspectives, and finding constructive solutions in order to achieve positive change and outcomes. Taking into account the preventive potential of forum theatre, the organization Center for Positive Youth Development, set a forum theatre performance "Is that clear?!" in February 2015, dealing with the problems of bullying, peer pressure and injustice in the school environment. In this paper, conclusions will be drawn about the effects and justification of the usage of this form of applied theatre in school bullying prevention programs, based on the content analysis of stories presented and on the assessment of nature and the course of the interventions, reactions and comments of the audience. In addition, the essence of forum theatre and the process of creating forum scenes for the play will be explained.

Key words: forum theatre, theatre of the oppressed, bullying, prevention, school